Franz Wiedmann

G.W.F. HEGEL

UNIVERSITAS

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, s-a născut la 27 august 1770, ca fiu al secretarului de percepție Georg Ludwig Hegel și al soției sale Maria Magdalena, născută Fromm.

După studii la Universitatea din Tübingen, încheiate în 1793, devine profesor particular la Berna. În 1801, sprijinit de Schelling, își dă examenul de docență la Universitatea de la Jena. În 1808 este numit profesor pentru științele pregătitoare și rector la Ägidiengymnasium din Nürnberg. Este chemat, în 1816, să preia catedra de filosofie a Universității Heidelberg și, din 1818, devine succesorul lui Fichte la Berlin.

Moare pe neașteptate, la 14 noiembrie 1831, după o scurtă suferință.

Opera: *Diferența dintre sistemul lui Fichte și cel al lui Schelling* (1801), *Fenomenologia spiritului* (1807), *Știința logicii* (1812), *Enciclopedia științelor filosofice* (1817), *Principiile fundamentale ale filosofiei dreptului* (1821).

monografii

G. W. Fr. Hegel

Franz Wiedmann

Traducere de Vasile V. Poenaru

UNIVERSITAS

Titlul original: **Georg Wilhelm Friedrich Hegel**
Die Originalausgabe erschien unter den Titel Hegel in der Reihe «Rowohlts monographien»
Copyright © 1965 by Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg
Copyright © 1998 **Editura Teora**
Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin Editurii Teora. Reproducerea integrală sau parțială a textului din această carte este posibilă numai cu acordul prealabil scris al Editurii Teora.
UNIVERSITAS este un imprint al Editurii Teora.

Distribuție:
București: B-dul Al. I. Cuza nr. 39; tel./fax: 222.45.33
Sibiu: Șos. Alba Iulia nr. 40; tel.: 069/21.04.72; fax: 069/23.51.27
Bacău: Calea Mărășești nr. 5; tel./fax: 034/18.18.26

Teora – Cartea prin poștă
CP 79-30, cod 72450 București, România
Tel./fax: 252.14.31

Teora
CP 79-30, cod 72450 București, România
Fax: 210.38.28

Șef de redacție: Gelu Diaconu
Coperta: Gheorghe Popescu

NOT: 1486 UMA HEGEL
ISBN: 973-601-605-6
Printed in Romania

Cuprins

Tinerețea la Stuttgart 7
Casa părintească – Gimnaziul – Trăsături șvăbești
Colegiul din Tübingen 13
Studiul filosofiei și al teologiei – Hegel, Hölderlin și Schelling – Entuziasmul pentru Rousseau – Examenul de Magister și dizertația teologică
Profesor particular la Berna și Frankfurt 21
Studii teologice și politice – Moartea tatălui
Anii petrecuți la Jena 28
Docent și profesor de filosofie – *Fenomenologia spiritului* – Bătălia de la Jena – Redactor la «Bamberger Zeitung»
Rector de gimnaziu la Nürnberg 38
Hegel ca pedagog – Căsătoria cu Marie von Tucher – Fiii lui Hegel – *Știința logicii* – Trei oferte de la universități
Heidelberg 51
Enciclopedia științelor filosofice – Primii discipoli
Punctul culminant la Berlin 59
Numirea de către ministrul zum Altenstein – Prelegerea inaugurală – Polemica împotriva lui Schleiermacher – *Principiile generale ale filosofiei dreptului* – Hegel ca filosof de stat prusac – *Prelegeri de filosofie a istoriei* – Estetica și filosofia religiei – Hegel și Goethe – Gospodăria din Berlin – Impresii din călătorii reflectate în scrisorile către soție – Hotho despre Hegel – Înstrăinarea de Schelling – Aniversarea zilei de naștere în 1826 – Cuvântări în calitate de rector – Ultima scriere politică – Boala, moartea și înmormântarea
Școlile hegeliene 117
Adversari și adepți – «Dreapta și stânga» – D. Fr. Strauß – «Hallische Jahrbücher» – Ludwig Feuerbach
Hegel și marxismul 128
Marx și Engels – Răstălmăcirea lui Hegel

Note 137
Tabel cronologic 140
Mărturii 142
Bibliografie 147
Indice de nume proprii 170

Gerog Wilhelm Friedrich Hegel. Gravură în oțel de Sichling după L. Sebbers

TINEREȚEA LA STUTTGART

Printre emigranții protestanți care au venit în secolul al 16-lea în Württemberg-ul luteran după ce au părăsit proprietățile pe care Ferdinand al II-lea le deținea în Steiermark și Kärnten se afla și un turnător de vase din cositor, pe nume Johannes Hegel, care a ajuns la Großbottwar, o așezare viticolă șvăbească. El s-a adaptat repede, devenind curând primarul orășelului. Urmașii săi aveau să fie preoți și decani în Sindelfingen, Reutlingen și Winnenden (Friedrich Schiller a fost botezat de un părinte Hegel pe 11 noiembrie 1759 la Marbach), ori avocați și grefieri. Bunicul lui Hegel a fost subprefect la Altensteig în Pădurea Neagră; fiul său Georg Ludwig, secretar la trezorerie și mai târziu consilier la un centru de expediție, s-a căsătorit pe 29 septembrie 1969, la Stuttgart, cu Maria Magdalena Fromm. Pe 27 august 1770 s-a născut fiul lor, Georg Wilhelm Friedrich.

Părinții locuiau pe atunci aproape de rudele lor Hauff, pe Eberhardstraße 53; la câțiva pași era casa văduvei căpitanului Vischer, la care trăsese Schiller, care era pe atunci medic de regiment. Casa în care s-a născut Hegel a fost împodobită cu o placă din bronz lucrată de K. Donnhoff și a rezistat distrugerilor celui de-al doilea război mondial, aflându-se astăzi chiar în centrul orașului. În anul 1776 familia Hegel s-a mutat în așa-numita «Reiche Vorstadt» («Suburbia bogată»), în cartierul «Turnieracker», situat la vest de Königsstraße, o zonă depopulată astăzi din cauza băncilor și magazinelor.

Strada numită «Rödersche Gasse», și, mai nou, «Lange Straße» («Strada lungă»), era foarte aproape de «Lateinische Schule» (Școala latină), de «Professoratshaus» și de «Gymnasium Illustre», predecesorul gimnaziului «Eberhard-Ludwig» de mai târziu. Ceea ce edilii orașului lăsaseră intact a fost distrus în urma bombardamentelor din anii 1943/1944. Casa de pe Lange Straße nr. 7, care se evidenția prin placa memorială realizată de Wilhelm Pelargus, nu mai există[1]*.

Dintre cei trei copii ai consilierului Hegel, cel mai mare a fost deosebit de răsfățat, «pentru că învăța foarte bine». Fratele mai mic, Georg Ludwig, s-a făcut ofițer, participând la campania din Rusia și murind de timpuriu, pe când sora Christiane i-a supraviețuit renumitului ei frate. Fiind guvernantă în slujba contelui de Berlichingen, ea s-a îmbolnăvit de nervi, după care a mai predat vreme de câțiva

* Cifrele se referă la notele de la pag. 137

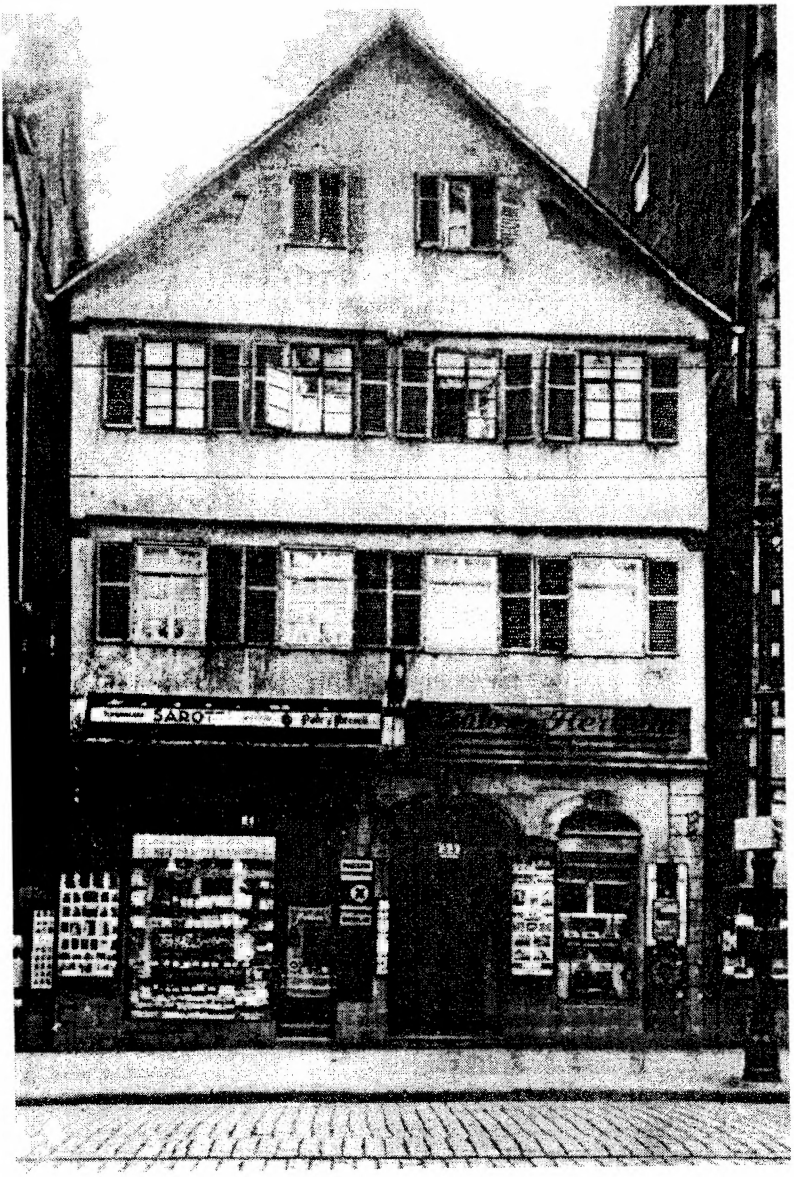

Casa în care s-a născut: Stuttgrat, Eberhardstraße 53

ani limba franceză și lucrul manual la Aalen, trebuind însă în cele din urmă să se interneze la sanatoriul Zwiefalten. Mai târziu fratele ei i-a trimis bani de la Berlin; Karl Eberhard Schelling, fratele filosofului, i-a acordat îngrijiri medicale, fără a obține însă vreo îmbunătățire a stării sale de sănătate. În 1832 ea s-a sinucis la Bad Teinach. În urma ei, a rămas o scrisoare către văduva lui Hegel, datată 7 ianuarie 1832 și în care descria această amintire:

Schiller ca medic militar. Pictură de P.F. Hetch, 1782

«...îți voi comunica tot ceea ce mai pot să exprim despre fratele meu în trista mea stare fizică și psihică: la vârsta de trei ani a fost dat la școala germană, iar la cinci ani la cea latină, știind atunci deja prima declinare și cuvintele latinești corespunzătoare, pe care le deprinsese de la răposata noastră mamă, o femeie educată din perspectiva acelor timpuri, ce a avut o mare influență asupra primilor săi ani de învățătură. A fost premiant în fiecare clasă, numărându-se întotdeauna printre cei mai buni cinci elevi; iar de la zece până la optsprezece ani a fost primul din grupa sa de la gimnaziu. La vârsta de opt ani, învățătorul Löffler, care îl îndrăgea foarte mult, aducându-și o contribuție importantă la formarea sa ulterioară, i-a dăruit operele dramatice ale lui Shakespeare, traduse de Eschenburg, scriindu-i dedicația: «Acum nu le înțelegi încă, dar în curând vei învăța să le înțelegi!». Așadar, acest dascăl sesiza deja profunzimea ce se ascundea în acest copil, și mi-aduc aminte bine că «Nevestele vesele din Windsor» l-au cucerit de la început. Tata i-a luat de timpuriu profesori particulari, fapt menționat și în Conversationslexikon, la fel ca referirile la studiile

sale din Tübingen. Când avea zece ani, tata l-a trimis la Christian Duttenhofer spre a învăța geometrie, iar acesta l-a luat, împreună cu mai mulți tineri, la măsurători topografice, ocazie cu care cei mici și-au putut însuși de asemenea și cunoștințe de astronomie.

La orele de religie, duhovnicul, care avea să ajungă apoi prelatul Griesinger, era deosebit de satisfăcut de cunoștințele sale. În anul 1783, la Stuttgart a izbucnit gălbeaza, care i-a cuprins și pe părinții noștri, precum și pe Hegel și pe mine însămi, iar dintre primii trei nu se știa care va muri primul; victima a fost buna noastră mamă; Hegel era atât de bolnav încât se făcuse deja pământiu, și toată lumea se îndoia de faptul că s-ar mai putea înzdrăveni; s-a însănătoșit, alegându-se însă cu un abces mare și păcătos în spatele urechii, astfel încât a fost nevoit să suporte o operație dureroasă. Am uitat să spun că la șase ani s-a îmbolnăvit foarte rău de varicelă și nu a putut să vadă câteva zile, medicul crezând că se prăpădește. În timpul studenției, a avut multă vreme friguri intermitente, petrecând din această cauză câteva luni în casa părintească, unde se ocupa, în zilele bune, cu cititul tragediilor grecești, lecturile sale preferate, și cu botanica...»[2]

Hegel era un adevărat elev model, și ar fi fost poate cazul să fie trimis la unul dintre «micile seminarii», cum erau numite acele așezăminte pregătitoare pentru Universitatea landului, în care ducele Christoph von Württemberg transformase multe mânăstiri ale landului său «pentru scopurile și nevoile tânărului protestantism». Planul a eșuat însă, și Hegel a rămas la gimnaziul din Stuttgart, unde preocuparea privitoare la clasicii greci și romani era la loc de cinste. Elevii «se hrăneau înainte de toate cu miezul latinității». Dar e puțin probabil ca această școală să fi fost cu adevărat într-atât de lăudabilă cum este prezentată în biografiile lui Hegel. Sunt și alte voci în legătură cu organizarea școlii și cu orarul din vremea când Hegel era elev:

«Gimnaziul inferior... era într-o stare dezastruoasă. Cei șapte dascăli – nu existau profesori de specialitate – nu aveau un salariu stabil, fiind dependenți de taxele școlare; era de înțeles așadar dorința lor de a avea cât mai mulți elevi (ajungându-se chiar la mai mult de șaizeci de elevi de profesor) și de a-i determina într-un fel sau altul să mai rămână un an peste anul școlar normal. În fiecare clasă erau școlari de diferite vârste și nivele de cunoștință, cum nu se putea mai pestriț. Copii de patru ani învățau alături de cei de nouă ori zece ani, iar, pe de altă parte, în gimnaziul superior gama vârstelor se întindea

de la unsprezece la douăzeci de ani. Neexistând un plan de învățământ care să asigure continuitatea fiecărei materii... fiecare dascăl preda pe cont propriu, asumându-și întreaga responsabilitate.»[3]

La cincisprezece ani, Hegel a început să țină un jurnal pe care îl scria când în germană, când în latină, și «care era o adevărată carte in-cvarto obținută prin împăturirea hârtiei de ciornă». Însemnările sunt nesistematice, relatând în primul rând despre întâmplările și progresele de la școală, despre lecturi, unde Hegel proceda, ca și Jean Paul, după metoda «extragerii citatelor». Astfel, după un capitol intitulat «Despre extragerea citatelor» se regăsesc porțiuni mai lungi din lucrarea lui Sulzer, «Kurzer Begriff der Gelehrsamkeit» (Schiță despre conceptul de erudiție), din «Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte» (Manual de istorie universală) de J. M. Schröckh, din «Neuer Emil» (Noul Emil) de Feder, din Kästner, din Nicolai și nu în cele din urmă din scrierile lui Christian Garves, care a tradus cu subtilitate operele lui Feuguson, Burke și Adam Smith. După cum arată jurnalul său, Hegel a dobândit în anii tinereții sale o cunoaștere temeinică a literaturii secolului al XVIII-lea; așa se explică fără îndoială faptul că el a respectat tradiția în opera sa, profitând de bogăția punctelor de vedere psihologice și estetice.

Iată ce este trecut în jurnal pe data de *luni, 1 ianuarie 1787*: *După-amiaza am vrut să citesc doar puțin din «Călătoria Sofiei»; dar nu am putut să mă mai desprind.*[4] E vorba de romanul «Călătoria Sofiei de la Memel în Saxonia», de Joh. Timotheus Hermes, profesor de teologie la Breslau. Când Schopenhauer a aflat de acest lucru din biografia lui Hegel realizată de Karl Rosenkranz, el i-a scris triumfător elevului său Karl Bähr: «Cartea mea de căpătâi este Homer, iar a lui Hegel «Călătoria Sofiei»... «Și Kuno Fischer pare să-i ia lui Hegel în nume de rău această rătăcire a gustului. El numește cartea «una dintre cele mai mizerabile și plictisitoare făcături ale literaturii noastre dramatice». Nu poate să-și explice cum «neinspiratele relatări ale vieții cotidiene, cu oameni trăncănind despre chestiuni anoste, cu distracții fade» l-au impresionat pe tânărul Hegel, decât prin faptul că acesta însuși ar fi fost «orientat către cotidian, către un aer bătrânesc și filistin», atitudine pe care nu a putut-o depăși spiritual decât prin înălțarea treptată a lumii ideilor sale. Nimeni nu ar fi bănuit pe atunci că în acel tânăr care nu lăsa să se vadă nimic deosebit... se ascundea un gânditor profund, care avea să se afirme și să ajungă într-o bună zi cel dintâi filosof al epocii.»[5]

Precocitatea lui Hegel reiese și dintr-o însemnare datată luni, 27 iunie 1785. Premianții tuturor claselor trebuiau să apară în calitate de capita repraesentativa în fața colegiului profesoral al gimnaziului. *Nu s-a mai întâmplat nimic altceva în afară de faptul că ni s-a pus cu toată seriozitatea în vedere să îi avertizăm pe colegii noștri să nu intre în dubioasele asociații de joacă etc. Se formase o societate cuprinzând băieți de 16-17 ani și fete de 11-12, etc; ea este cunoscută sub numele de societatea dogilor, a laponilor etc. Băieții scot fetele la plimbare și-și pierd vremea fără nici un sens.*[6]

Despre relația cordială cu stimatul său dascăl, preceptorul Löffler, el avea să scrie după moartea acestuia:

Era omul cel mai drept și nepărtinitor. Principala sa grijă era să fie de folos elevilor săi și lumii. Nu gândea așa de meschin ca alții, care credeau că din momentul în care și-au intrat în pâine nu mai era nevoie să studieze, de vreme ce puteau să se dedea veșnicei rutine nepăsătoare a orelor. Nu! răposatul nu gândea astfel. Cunoștea valoarea științei și satisfacțiile pe care ea le hărăzea uneori omului. Cât de des nu a stat el mulțumit și voios la mine în acea odaie plăcută. Puțini îi cunoșteau meritele și a fost un mare ghinion că acest bărbat a trebuit să lucreze atât de mult sub nivelul său. Iar acum s-a săvârșit și el din viață! Dar îi voi purta veșnic amintirea nestirbită în inimă![7]

Educația din casa părintească era marcată de spiritul protestant-pietist, la fel cum era și la începutul acestui secol în vechile familii din Stuttgart. De mic copil Hegel era așadar familiarizat cu ideile vechii teozofii din Württemberg și cu misticismul pietismului. Firea sa șvabă nu s-a pierdut nici în «elementul generalului, în eterul ideii și al filosofiei». Nu numai vinul care se face pe Neckar are un alt gust și alte particularități decât cel de pe Rin, ci și oamenii au un fel propriu de a fi. Timizi și închiși în ei, acești oameni ascund o propensiune către «meditație», care îi face să cadă pe gânduri. De aici se trage spiritul lor aparte, acel umor încântător, care se deosebește de ironie și sarcasm, limba greoaie, vorba plină de miez, cuvintele irupând cu greutate și dificultate, dar și reușita adeseori miraculoasă a unei imagini potrivite și a unei viziuni de efect, care dau o culoare atât de caracteristică stilului hegelian.[8] Rostirea largă și cântată avea să îl evidențieze și la catedra de la Berlin, la fel cum se întâmpla și cu Schelling, care își încânta, la rândul său, de fiecare dată auditoriul când spunea, în loc de «etwas» (ceva), «äbbes». Hegel era cu toată seriozitatea de

părere că dialectul șvab cu posibilitățile sale inepuizabile de modulație s-ar potrivi mai bine decât oricare altul pentru filosofie.

Într-adevăr, Suabia inferioară s-a remarcat vreme îndelungată prin poeții, filosofii și teologii de excepție pe care i-a dat. Plini de mândrie și afecțiune, localnicii obișnuiau să cânte: «Schelling și Hegel, Schiller și Hauff reprezintă regula prin ținuturile noastre, astfel încât nici măcar nu ies în evidență.» Mulți dintre ei și-au început drumul pornind de la «Tübinger Stift», unde și Hegel avea să învețe din octombrie 1788.

La terminarea gimnaziului, Hegel și-a susținut teza de bacalaureat cu o temă oarecum bizară: *Der verkümmerte Zustand der Künste und Wissenschaften unter den Türken* («Starea jalnică a artelor și științelor sub dominația otomană»). Scopul acestei lucrări pompoase era evidențierea faptului că era mult mai bine să te formezi la gimnaziul din Stuttgart. Faptul că învățământul era neglijat în Turcia, înflorind în schimb la Stuttgart, *se datorează lui Carol* (ducelui) *și mai ales dumneavoastră, mult stimați domni* (profesori)[9].

Din câte cunoaștem, tânărul Hegel nu s-a gândit niciodată că ar putea studia altceva decât teologia. Într-o cerere semnată și de tatăl său el solicită să fie admis la *Institutul Teologic din Tübingen al Înălțimii Sale, Ducele.* El promite: *voi studia cu seriozitate și hărnicie, neîmbrățișând nici un fel de profesie în afara teologiei și ghidându-mă, cu mila lui Dumnezeu, în toată munca mea după voia Domniei Voastre, fiind folositor în bisericile și școlile landului ori ale unor ținuturi străine, dacă Înălțimea Sa Ducele mă va trimite într-acolo.* Tatăl făgăduise că-și va educa în mod conștiincios fiul în spiritul hărniciei, punându-și zălog casa și avutul pentru ca acesta să-și împlinească vocația ecleziastică.[10]

COLEGIUL DIN TÜBINGEN

Universitatea din Tübingen era mică și neimportantă când Hegel s-a înmatriculat în semestrul de iarnă 1788. Număra între 200 și 300 de studenți, cei mai mulți fiind teologi ori viitori profesori de gimnaziu, în vreme ce majoritatea studenților mediciniști și juriști învățau la Karlsschule din Stuttgart. Era una dintre numeroasele universități de land, a căror sarcină consta în primul rând în formarea tinerilor

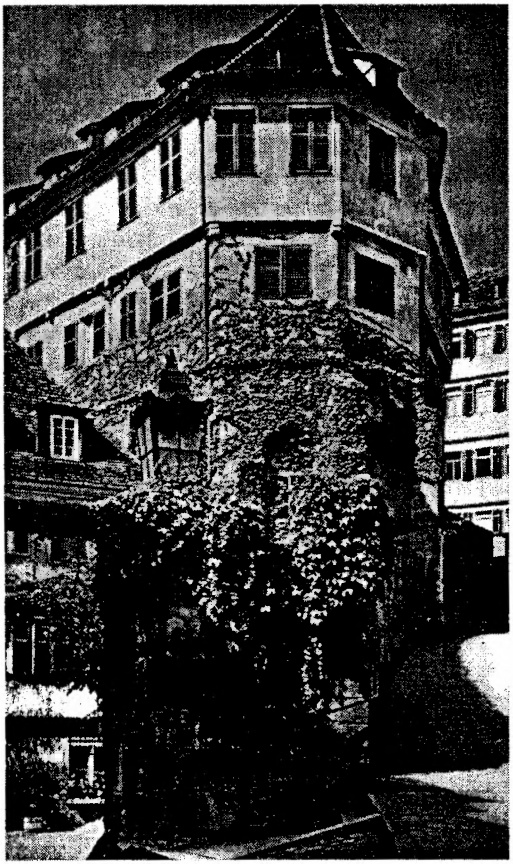

Tübinger Stift (Colegiul din Tübingen)

pentru serviciul în slujba statului, a bisericii și a școlii. La Facultatea de filosofie predau pe atunci profesorii August Fr. Bök și Jakob Fr. Abel (fostul profesor al lui Schiller de la Karlsschule), dar, mai ales, orientalistul Ch. Fr. Schnurrer, un savant de renume european, care îl cunoscuse personal în Franța pe Rousseau. Ca fost student al facultății și teolog, el ocupa funcția de efor al acesteia, fiind, deși nu era lipsit de severitate, îndrăgit de studenți ca nimeni altul pentru felul său deschis de a fi. La facultatea de teologie se remarcau Johann Fr. Flatt, care preda Noul Testament, și Gottlob Storr. Ca reprezentant al teologiei sistematice, Storr era pe atunci fără îndoială cea mai însemnată minte din colegiu[11].

Hegel locuia, ca bursier al ducelui, la Institutul Teologic, înființat în anul 1536 de către ducele Ulrich și strămutat în 1547 din fosta mânăstire augustină. Julius Klaiber descrie în felul următor poziția clădirii:

«La poalele dealului îmbrăcat în viță de vie, care adăpostește vechea cetate Hohentübingen, aproape de râul Neckar, care curge de-a lungul ultimei trepte a muntelui, în spațiul dintre munte și râu, călugării augustini își construiseră cândva o mânăstire, într-un loc frumos, desigur: jos, în fața zidurilor ce împrejmuiau grădina mânăstirii, curgea năvalnic râul, în amonte se aflau pășunile verzi delimitate de pitorescul promontoriu al muntelui, iar în aval strălucitoarele case înșirate pe stradă, cu zidul orașului întinzându-se până la podul de piatră de peste Neckar și cu muntele Oesterberg, care încununează peisajul, iar în continuare, deschizându-se larg, Valea Steinlach, scoțând la iveală în spate, peste cupele împădurite ale înălțimilor mai apropiate, lanțurile înmiresmate ale pășunii alpine, remarcându-se îndeosebi forma frumoasă a muntelui împodobit de capela din Salmendig.

Mânăstirea avea două aripi paralele, legate printr-o galerie boltită: cea din spate, sprijinită de munte, dar separată printr-un șanț adânc de străduța situată mai sus, adăpostea biserica, cu altarul îndreptat spre răsărit, iar cealaltă, în care se aflau refectoriul și chiliile de deasupra, urma cursul Neckar-ului. Astfel era structurată clădirea când Hegel și-a început studiile.»[12]

Bursierii purtau o uniformă proprie constând dintr-un palton ușor și negru, cu revere albe, îmbrăcăminte pe care Hölderlin o purta cu anumită eleganță, Hegel însă cu o mare neglijență. Timpul studiului, al recreațiilor și al permisiilor era stabilit cu strictețe, fiind controlat la fel ca și prezența la cursuri a studenților. Cei ce încălcau regulile de disciplină erau pedepsiți prin așa-numitele «caritionen», care constau în reținerea porției de vin (ori a sumei de bani corespunzătoare, deoarece vinul, din cauza calității lui proaste, era numai rareori primit în natură), la grade mai înalte adăugându-se însă și încarcerarea.

Din păcate, încălcarea ordinii exterioare pare a fi fost singurul material de apreciere a studenților, punându-se un accent deosebit pe acest aspect, în ciuda înțelegerii manifestate de supraveghetori. Însumarea acelor «caritionen» și notarea lor trimestrială în așa-numitul «Carenten gatter» (cuvânt ce a luat naștere din «quattuor») constituia, în lipsa altor puncte de referință, criteriul hotărâtor pentru aprecierea studenților, ca și cum legalitatea ar putea face dovada

Friedrich Hölderlin.
Tablou de Hiemer

unui caracter bun. Nu este de mirare că tocmai cei mai buni protestau împotriva acestei stări de fapt prin repetate încălcări ale ordinii. La început, pedepsele care îi erau aplicate lui Hegel (pentru absența de la lecții, sculatul târziu, neparticiparea la rugăciune) se menținеau în anumite limite. De ziua sfinților Fabian și Sebastian din anul 1790 însă i se adunaseră 18 Caritionen în gatter, ceea ce i-a atras un avertisment serios pe 12 februarie. Un an mai târziu, ziua Sfinților Fabian și Sebastian i-a adus chiar două ore de carceră. Se întorsese cu o oră mai târziu dintr-o permisie, afirmând că «armăsarul s-ar fi accidentat pe drum», în vreme ce eforul înclina să creadă, pe bună dreptate, că prietenii săi Finck și Fallot i-ar fi ieșit fără aprobare în întâmpinare.

Din diplomele semestriale ale repetitorilor reiese că la Hegel înzestrarea și hărnicia sunt în mod regulat ingenium bonum, diligens. La mores, el obținea inițial boni, apoi însă numai probi ori recti, o dată chiar languidi.[13]

În semestrul de iarnă din anul 1790 Hölderlin îi scria surorii sale: «Din promoția mea mai locuiesc în aceeași odaie cu mine Hegel și Märklin, iar ceilalți, puțini la număr, sunt și ei oameni de ispravă, printre care se află Breyer și Schelling». Hegel și Hölderlin erau amândoi cu cinci ani mai mari decât Schelling. Dintre cei trei prieteni, care aveau să se îndepărteze apoi atât de mult între ei, Hegel era un «Copromotionale» cumpătat și mai în vârstă, la care nu se întrezărea nici o urmă de genialitate. «Niciodată n-am fi crezut una ca asta despre Hegel», spuneau mai târziu alți prieteni din tinerețe, când de la Berlin a sosit vestea că acesta ajunsese renumit. Fiind mai greoi din fire, călăritul și scrima îl prea interesau. Fetele nu îl vedeau cu ochi buni din cauza ținutei sale neîngrijite, apreciindu-l însă pentru

spiritul său. Când putea, Hegel încerca să aranjeze gajuri «spre a avea parte de o sărutare de la o așa gură drăgălașă».[14] Lipsa-i de vioiciune caracteristică îl făcea să pară mai bătrân decât era; în odaie i se spunea numai «bătrânul». Prietenul său Fallot a desenat în albumul de amintiri al lui Hegel, care avea pe atunci nouăsprezece ani, o caricatură reprezentând un cocoșat cu un baston, și a scris dedesubt: «Dumnezeu să-l ajute pe acest bătrân»!»

La repetatele petreceri de la «Gogenwirtschäftle» Hegel era însă un conviv bine văzut. Decât să-și pregătească examenele teologice, prefera să stea în cercul prietenilor săi, cu care filosofa, trăgând vârtos tutun pe nas, jucând cu pasiune taroc și făcându-i pe ascultătorii săi să râdă la glumele lui din topor, care nu erau lipsite de substrat. De multe ori se reîntorcea la o oră târzie în odaie, stârnindu-i celui mai în vârstă coleg exclamația: «O. Hegel, o să-ți bei mințile până la urmă!» Un prieten, viitorul pastor Faber din Oberstenfeld, își amintește că l-a ascuns odată pe Hegel de oamenii de ordine ai institutului, când acesta se întorsese dintr-una din escapadele sale într-o stare nu tocmai corespunzătoare.[15]

Cunoștințele pe care Hegel și le-a însușit în primii ani de studiu nu au fost decât întâmplătoare. Citea, ce-i drept, Platon, Kant, Schiller, Jacobi, Hemsterhuis, Montesquieu și Herder, dar atunci când colegii au întemeiat o asociație a adepților lui Kant, Hegel s-a ținut departe cu mențiunea că era cu totul captivat de lectura lui Rousseau. În mod caracteristic, încă din perioada petrecută la Tübingen, interesul practic al lui Hegel era mai puternic decât cel teoretic, metafizic. Spre deosebire de Hölderlin și Schelling, el se arăta preocupat de probleme politice, axate pe îmbunătățirea unor stări de fapt existente. În timp ce Hölderlin scrie într-o scrisoare adresată lui Neuffer: «Marele Jean Jacques m-a învățat câte ceva despre drepturile omului, și a făcut să se anime în mine în nopțile senine gândul la Orion si Sirius, la Castor și Pollux...». Hegel, despre care se spune că ar fi respins peste ani ideea cerului înstelat ca pe o «aberație de nesuportat», stătea aplecat asupra scrierilor lui Rousseau. Pentru el, Rousseau era cel mai de seamă exponent al politicii culturale, din al cărui concept de «volonté générale», altfel spus de voință generală supraindividuală, aflat în opoziție cu «volonté de tous», conceptul de voință a tuturor, răzbate pentru prima oară ceea ce Hegel și reprezentanții romantismului au desemnat ca fiind spiritul poporului. Dacă e să dăm crezare relatărilor magistrului Leutwein din scrierea sa adresată lui Schwegler (care

Jean-Jacques Rousseau. Pictură de Allan Ramsay. Edinburg, Museum

este însă numit de Rosenkranz un «geniu decăzut»), nici metafizica, nici Kant nu îi surâseseră lui Hegel în vremea studiilor sale la Tübingen:

«Nu știu dacă și în ce măsură Hegel s-a schimbat în ultimul an, de când nu l-am mai văzut. Mă îndoiesc însă de acest lucru. În orice caz de-a lungul celor patru ani când l-am cunoscut mai bine Hegel nu se dădea în vânt după metafizică. Eroul său era Rousseau. Citea necontenit «Emile», «Contractul social», «Confesiunile». Spera să se dezbare prin această lectură de anumite prejudecăți generale și premise tacite, de lanțuri, cum le spunea el. O bucurie deosebită i-o aducea cartea lui Iov, datorită limbajului ei natural, neconvențional. Mi se părea în general oarecum excentric. A ajuns la opiniile sale de mai târziu abia în străinătate, căci la Tübingen nici măcar tăticul Kant nu îi era prea cunoscut. Iar eu, care eram pe atunci foarte preocupat de scrierile lui Kant, conversând adesea în legătură cu ele împreună cu Schelling, Breyer, Flatt, Märklin, Duttenhofer, cu repetitorul Diez, acest pasionat de Kant, cu Hauber ș.a., nu reușeam deloc să-i stârnesc lui Hegel interesul prin conversațiile mele privitoare la Kant, Reinhold, Fichte...»[16]

Se formase la institut un «club politic», la care participau cu cea mai mare înflăcărare cei din regiunea Mömpelgard. Comitatul situat dincolo de Rin mai ținea atunci de Württemberg, iar studenții de acolo aveau la «Tübinger Stift» masa gratuită. Aceștia reprezentau elementul francez, și Hegel obișnuia să iasă cu majoritatea dintre ei, îndeosebi cu Fallot și Billing din Kolmar. Subiectul principal al dezbaterilor lor îl constituia desigur Revoluția Franceză. Cu elan tineresc, ei sperau în renașterea morală a Europei, după ce fuseseră decretate drepturile omului. Citeau ziarele franțuzești, devorând știrile și discutând despre evenimente, iar entuziasmul lor mergea atât

de departe încât într-o frumoasă dimineață de duminică din primăvara anului 1791 tinerii care visau la libertate au ridicat în apropiere de Tübingen un pom al libertății după model francez. Au scris apoi în caietul de amintiri: «Vive la liberté», «Vive Jean Jacques». Faptul a devenit public, cauzând sosirea ducelui Karl Eugen, care a fost însă destul de inteligent spre a se mulțumi cu un reproș general la adresa spiritului de împotrivire și de neascultare. Principalul vinovat (Wetzel) s-a putut refugia la timp la Straßburg.[17]

«Afară în lumea largă» ideile revoluționare începuseră de mult să circule, oamenii cereau libertate, văzând în biserică și stat «un bastion al despotismului». «Evanghelia» lui Rousseau își făcea acum efectul, teologia tradițională și mai cu seamă sursa de inspirație divină a Bibliei pierzându-și credibilitatea, iar *Criticile* lui Kant păreau să fi distrus definitiv vechiul edificiu al metafizicii. Și studenții din Tübingen au început să manifeste un spirit critic și diverse forme de împotrivire, știind că se află la o universitate închisă în fața noului și care încerca să salveze «bunul spirit al vremurilor trecute» de secolul iluminismului.

Nu trebuie să trecem însă cu vederea un lucru: nici Hegel, nici Schelling nu au devenit mai târziu «revoluționari» în sensul uzual al cuvântului. Îmbătrânind, amândoi au apucat să vadă adevărata izbucnire a spiritului revoluționar (prin asociațiile studențești germane numite Burschenschaften), fără a adera la ideile sale. Din contră, ei au devenit păzitorii ideilor deja existente, aderând în spirit conservator la organicitatea istoriei. Hegel a devenit filosoful prusac de stat, iar Schelling căuta să salveze tocmai «ceea ce era creștin», contribuind la o renaștere a creștinismului. Pare ciudat, dar ar fi greșit să vedem în perioada petrecută la Tübingen numai un episod al vieții lui Hegel. În realitate, acei ani au jucat un rol determinant pentru evoluția sa ulterioară.[18]

Nu știm ce l-a făcut pe Hegel să renunțe la preoție. Se prea poate ca acest fapt să se fi datorat nu atât repulsiei sale față de teologie ori față de ceea ce se întâmpla la institut (obligativitatea rugăciunilor și a slujbelor, forma nedemnă a pedepsei într-un timp când spiritul libertății își făcea loc în mentalitatea oamenilor), ci mai curând unei indispoziții legate de un tratament care i se părea nedrept. Singura sursă la care putem apela în această chestiune este deja amintitul magistru Leutwein:

«Dintre cei cinci absolvenți de gimnaziu care au sosit inițial la Tübingen în promoția lui Renz, Hegel se situa pe primul loc conform notelor obținute la gimnaziul din Stuttgart. Al doilea după el era tot din

Stuttgart, și anume Märklin, cel care avea să devină inspectorul general al bisericilor protestante din Heilbronn și cu care eram pe atunci în relații mai strânse. Curând însă Märklin i-a luat-o înainte lui Hegel, fapt datorat ori repetitorilor, ori, ceea ce e mai probabil, inspectoratului, care putea recurge la o astfel de atitudine spre a-i fi pe plac tutorelui lui Märklin, ce avea să devină apoi administrator la Denkendorf. Dar comportamentul genial al lui Hegel dăduse cel puțin pretextul, prezența la ore și hărnicia lăsând de asemenea de dorit. Avea ceva nestatornic în el, și i-o spuneam uneori drept în față. Nu se ferise nici de petrecerile voioase închinate lui Bachus. Pe scurt, Märklin, mai disciplinat, s-a situat în cele din urmă pe locul trei, iar Hegel pe locul patru.

Acest mod de apreciere a lăsat o rană deschisă în inima lui Hegel, ceea ce vă pot spune mai bine decât oricare altul, deși Hegel se ferea s-o recunoască; cu siguranță că această rană constituia resortul secret al schimbării ceva a intervenit în viața lui Hegel după anii de formare academică. Înainte avusese de luptat împotriva atitudinii potrivnice a tatălui. Cu siguranță că nu era încă vorba de nevoia proprie a unei noi filosofii. Dacă el s-ar fi clasat pe locul trei, cu siguranță că Berlinul nu l-ar fi văzut niciodată, iar patria germană nu ar fi avut prilej să vorbească atâta despre el.»[19]

După doi ani de studiu al filosofiei, la Tübingen se dobândea titlul de magistru. (Magister era echivalent cu titlul Dr. phil. al altor universități.) După aceea urmau trei ani de teologie, în urma cărora studiul era încheiat prin dizertația pro candidatura examinis consistorialis. Hegel s-a prezentat în anul 1790 la examenul anual de Magister cu două specimina (lucrări științifice de mici dimensiuni) redactate de el. În prezența repetitorilor și sub conducerea profesorilor Facultății de Filosofie, candidații trebuiau să susțină o dizertație redactată de un profesor. Hegel a dezbătut împreună cu colegii săi Finck, Autenrieth și Hölderlin un tratat de filosofie morală al profesorului Bök, «De limite officiorum» (Despre limitele datoriei), atribuindu-i-se pe 27 septembrie 1790 în marea sală de curs Aula Nova (actuala «Aula Veche» de lângă biserica institutului) titlul de Magister. Examenul teologic a început în iunie 1793, când, împreună cu alți opt candidați, Hegel a susținut o teză redactată de cancelarul Lebret având o temă privitoare la istoria bisericii din Württemberg. Examenul consistorial a avut loc după vacanță, pe 20 septembrie 1793.

Pe diploma de absolvire a lui Hegel scrie: «Studia theologia non neglexit, orationem sacram non sine studio elaboravit, in recitando

non magnus orator visus. Philologiae non ignarus, philosophiae multam operam impendit.» Din «multam» E. Zeller a făcut într-o scriere evident tendențioasă din 1845[20] «nullam», ceea ce R. Haym a preluat imediat în biografia sa, afirmând: «...profesorii săi i-au scris pe diplomă că e un om cu posibilități, dar nu prea harnic și cam lipsit de cunoștințe, un prost orator și un idiot în filosofie.»[21]

După ce și-a luat examenul, Hegel s-a reîntors în anul 1793 la Stuttgart spre a se înzdrăveni în urma unei febre de care tocmai scăpase. Făcea adeseori plimbări la Cannstatt împreună cu poetul și literatul Gotthold Friedrich Stäudlin, prietenul lui Hölderlin, care avea atunci treizeci și cinci de ani, discutând în legătură cu viitorul său.

PROFESOR PARTICULAR LA BERNA ȘI FRANKFURT

Un cetățean de vază din Berna, Carl Friedrich Steiger von Tschugg, căutase în vara anului 1793 un profesor particular. Hegel fusese propus pentru acest post de către un anume domn von Rütte. Probabil că responsabilii de la Tübinger Stift nu au fost consultați, deoarece eforul Schnurrer îi scria pe 10 noiembrie 1793 domnului Scholl din Olanda:

«Domnul M. Hegel va fi examinat la sfârșitul anului, după care va părăsi institutul nostru, fiind liber să-și aleagă un post în afară. Cred că nu strică să fim prevăzători. Mă îndoiesc că ar fi învățat între timp să își asume răbdător acele sacrificii pe care un post de profesor particular le presupune întotdeauna, măcar la început. A lipsit aproape întreaga vară de la noi sub pretextul că face o cură, iar îndelungata sa ședere în casa părintească, unde probabil că el trece înaintea tatălui, nu poate fi considerată o adevărată pregătire pentru viața nu tocmai scutită de restricții a unui dascăl de casă.»[22]

În orice caz, în august și septembrie a existat un schimb de scrisori cu domnul von Rütte, iar la începutul lui octombrie 1793 se pare că Hegel și-a luat slujba în primire. Faptul că tinerii învățați care nu se bucurau de avere ori de protecție dădeau ore particulare înainte de a se putea gândi la susținerea examenului de docență era pe atunci ceva obișnuit. Kant, Fichte, Herbart și Hölderlin și-au luat și ei ani la rând astfel de slujbe. Avantajul acestora era că în afară de casă, masă

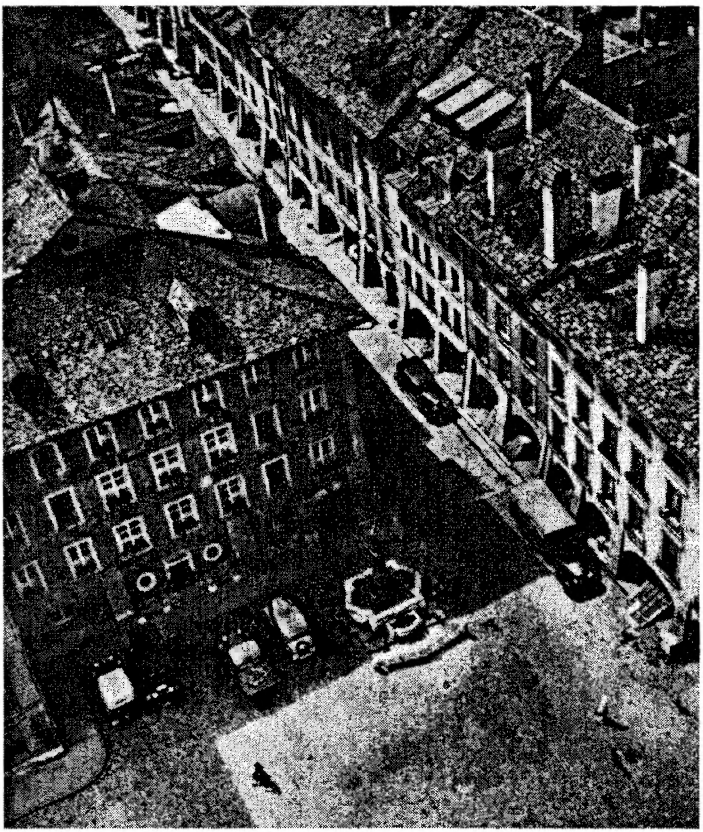

Berna

și un mic salariu ele lăsau timp liber pentru studii proprii, presupunând de asemenea posibilitatea unor relații sociale avantajoase.

Despre situația lui Hegel la Berna știm foarte puțin lucruri. Prima scrisoare care s-a păstrat (adresată lui Schelling) este datată 24 decembrie 1794, urmând așadar unei tăceri de peste un an: *Nu sunt chiar total inactiv, dar preocupările mele prea eterogene și adesea întrerupte nu-mi lasă timp să mă apuc de ceva serios.*[23] Un scurt raport adresat patronului său cu privire la casă și avut ne face să bănuim că Hegel nu se ocupa exclusiv cu educația copiilor. Se pare că trebuia să se ocupe de fiul Friedrich, în vârstă de șapte ani, precum și de două fiice și de un copil din Neuenburg, fără să existe însă date mai exacte.

Tatăl căpitanului Steiger fusese un om foarte educat, care avusese cunoștințe în domeniul politicii statului. Când a pierdut alegerile pentru Micul Consiliu al orașului Berna, el s-a retras din viața politică și s-a stabilit supărat pe domeniul său din Tschugg, pentru a se dedica în întregime studiilor. Avea o bibliotecă impunătoare, cu volume de filosofie, istorie și politică, de care Hegel se putea folosi pentru studiile sale[24]. După cum s-a dovedit, Hegel a citit atunci din operele lui Grotius, Hobbes, Hume, Leibniz, Locke, Machiavelli, Montesquieu, Shaftesbury, Spinoza și Voltaire. În ceea ce privește propriile sale proiecte, a continuat întâi cercetările începute la Tübingen despre *Religie populară și creștinism*, înăsprindu-și critica. Studiază din nou operele lui Kant (în 1793 apăruse «Religia în limitele rațiunii»), își cumpără scrierile lui Fichte și strânge materiale pentru *Filosofia spiritului subiectiv*. Despre timpul petrecut de la sfârșitul lui iulie până la începutul lui august 1796 deținem relatări trecute într-un jurnal deosebit de lucid, pedant și la obiect, al unei călătorii prin Alpii de Sus (aproape de Berna), pe care Hegel a întreprins-o împreună cu trei profesori particulari sași.

În scrierile sale el își manifesta considerația față de operele lui Schelling, tăcând însă în legătură cu propriile sale studii sistematice. Poate era de părere că ele nu meritau să fie pomenite în comparație cu cele ale mai tânărului său prieten în plină ascensiune. Hegel își urma idealul cu pași lenți, cum îi stătea în fire: *Să nu aștepți de la mine observații despre scrierea ta. Aici eu nu sunt decât un ucenic: încerc să studiez «Principiul» lui Fichte* («Principiul întregii teorii a științelor» din 1794) *...Despre munca mea nu merită să mai discutăm* (scrisoare din 30 august 1795). Schelling publicase deja la 17 ani în revista «Memorabilien» un studiu despre «Mituri, legende istorice și filosofeme ale celor mai vechi timpuri.» Până în anul 1796, el a creat în mod independent «Standpunkt der Wissenschaftslehre» (Concepția teoriei științelor), apoi «Standpunkt der Naturphilosophie» (Concepția filosofiei naturii) putând deja să-și prezinte, la vârsta de 26 de ani, «Sistemul idealismului transcendental».

În scrisorile sale afectuoase către Schelling și Hölderlin, accentul cădea pe amintirile comune din perioada petrecută la Tübingen, Hegel rugându-l pe Schelling să-i transmită vești despre ultimele evenimente, întrucât se simțea cu totul rupt de realitate.

Ce se mai întâmplă prin Tübingen? Până când nu se vor afla acolo la catedră oameni ca Rheinhold și Fichte, nu va ieși nimic. Nicăieri vechiul sistem nu este perpetuat atât de conștiincios ca acolo.[25]

O lună mai târziu tonul său se înăspreşte:

Ceea ce îmi spui despre mersul teologic-kantian al filosofiei la Tübingen (si diis placet) nu e de mirare. Ortodoxia nu poate fi clintită atâta vreme cât profesarea ei este legată de avantaje lumeşti şi ţesută în întregul unui stat. Acest interes e prea puternic pentru a se putea renunţa aşa uşor la el, având efect fără ca cineva să-şi dea seama, atâta vreme cât el are de partea lui întreaga trupă din ce în ce mai numeroasă a imitatorilor lipsiţi de idei ori de interese superioare. Dacă această trupă citeşte ceva contrar convingerilor sale (dacă vrem să facem însăilării lor de vorbe cinstea de a o numi astfel) şi pe care îl simte totuşi într-un fel ca fiind adevărat, atunci răspunsul este: «Da, trebuie să fie adevărat.», după care toată lumea se culcă pe o ureche, iar dimineaţa bea cafea de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Oricum, ei acceptă orice li se propune şi le permite să-şi păstreze inerţia. Dar eu cred că ar fi interesant să-i deranjăm cât mai mult pe teologii care aduc mijloace de construcţie critice pentru susţinerea templului lor gotic, fiind adânciţi în elanul lor de furnici, şi să li se facă numai greutăţi, astfel încât, fiind mereu izgoniţi din colţurile lor de refugiu, să nu mai găsească până la urmă nici unul, trebuind să-şi arate întreaga goliciune la lumina soarelui. Printre uneltele de construcţie pe care le sustrag din rugul kantian spre a împiedica pârjolirea dogmatismului, ei duc însă întotdeauna acasă şi tăciuni aprinşi.; – ei conduc la răspândirea generală a ideilor filosofice... Hölderlin îmi scrie uneori din Jena: audiază cursurile lui Fichte şi vorbeşte cu entuziasm despre el ca despre un titan care luptă pentru omenire şi al cărui efect cu siguranţă că nu se va mărgini numai la interiorul sălii de curs... Împărăţia Domnului e aproape, iar noi nu stăm cu mâinile în sân!... Raţiunea şi libertatea rămân lozinca noastră, iar punctul nostru de întâlnire este biserica invizibilă.[26]

În urma recomandării lui Schiller, Hölderlin îşi luase pentru un an o slujbă de profesor particular la Charlotte von Kalb, fiind de la începutul anului 1796 pedagog în casa bancherului Gontard din Frankfurt am Main. De doamna Gontard, Diotima din «Hyperion», îl lega acea dragoste aprinsă, pătrunsă de entuziasmul pentru tot ceea ce este frumos şi măreţ, care avea să se sfârşească pentru amândoi cu o catastrofă.

Pe 24 octombrie 1795 el îi scria lui Hegel:

«Mai ţii minte că îţi scriam la începutul verii de o slujbă extrem de avantajoasă şi că dorinţa mea era ca, de dragul meu şi al tău, tu să vii

aici la oamenii cumsecade despre care era vorba... Alaltăieri domnul Gogel a venit la noi pe neașteptate, spunându-mi că, dacă mai ești liber și îți convin condițiile, propunerea rămâne valabilă.»

Hölderlin descrie în culori vii condițiile care îl așteptau: o cameră proprie, 400 de florini, bani de călătorie, cadouri din belșug, vin de cea mai bună calitate la masă, gazde rezonabile și lipsite de pretenții. Apoi el continua:

«Un om care în condițiile unor transformări destul de colorate ale situației și ale caracterului ți-a rămas totuși credincios cu inima, gândul și spiritul și care va fi, mai mult ca oricând, prietenul tău afectuos, fiind gata să împartă de bunăvoie cu tine toate întâmplările vieții, și căruia nu-i lipsește în situația sa frumoasă nimic în afară de tine, acest om va locui în imediata ta vecinătate dacă vii aici. Dragul meu, am cu adevărat nevoie de tine și cred că, la rândul meu, îți voi putea fi de folos.»[27]

Johann Gottlieb Fichte
Litografie de Friedrich Burg

Hegel, care ducea de mult lipsa bunilor săi prieteni din vremea studenției, simțindu-se părăsit și izolat, a acceptat cu bucurie: *Nu îți pot spune cât m-a bucurat* (scrisoarea), *dându-mi speranța că te voi putea vedea și îmbrățișa curând... Oricât mi-ar părea de rău că nu pot să pornesc imediat la drum, îmi este totuși imposibil să părăsesc casa în care mă aflu acum până spre sfârșitul anului, astfel încât nu voi putea ajunge la Frankfurt înainte de mijlocul lui ianuarie.*[28]

Hölderlin bănuia că situația de la Berna îi răpise lui Hegel «binecunoscutul său fel de-a fi, întotdeauna voios», asigurându-l totuși că ar fi nevoie numai de câteva zile de stat împreună pentru a-i întineri pe amândoi, prezentându-i noua sarcină în mod atrăgător: «Oricât ne apasă primele lecții predate, vei prefera să te ocupi de băieți decât de stat și biserică, așa cum sunt ele la ora actuală.»[29]

Trecând prin Stuttgart, Hegel s-a oprit pentru câteva zile în casa părintească, unde a lăsat impresia că ar fi cam abătut și închis în

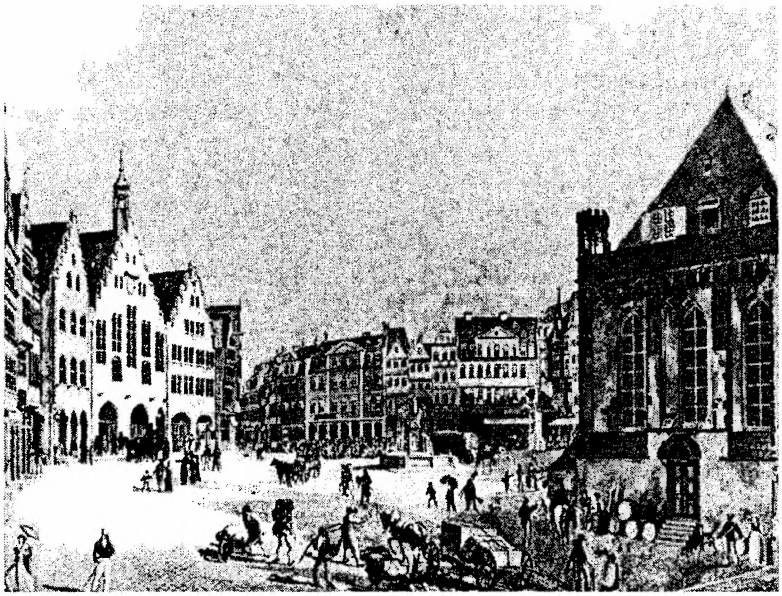

Frankfurt am Main

sine, după cum relatează sora, începându-și, pe la mijlocul lunii ianuarie 1797, slujba de profesor particular al familiei Gogel din Frankfurt, ceea ce își dorise din toată inima: *un bogat aparat literar,* o mai mare tihnă și distracții cu prietenii, toate aceste îl așteptau acum. Hölderlin a fost, la rândul său, la fel de recunoscător pentru faptul că puteau fi din nou împreună. «Îmi face foarte bine să fiu în prejma lui Hegel», îi scria lui Neuffer. «Îmi plac intelectualii liniștiți, pentru că la ei te poți orienta atât de bine atunci când nu știi cum să te potrivești cu tine și cu lumea.»

La început, Hegel s-a simțit mai bine ca oricând. *Aici, la Frankfurt, încep să semăn mai mult cu lumea,* îi transmite el prietenei sale din tinerețe, Nanette Edel.[30] În primul rând însă, el a reușit să elaboreze lucrări mai ample și studii preliminare pentru sistemul său. Fragmentele reunite de Nohl sub titlul *Spiritul creștinismului și destinul său* se află însă, prin abordarea tragică a ideii de destin, sub influența nemijlocită a bolii prietenului său Hölderlin, pe care Hegel a cunoscut-o. Aceste studii ne suscită interesul și prin aceea că aici apar pentru prima oară conceptele atât de caracteristice pentru gândirea

lui Hegel: *depășirea, progresul dialectic și sinteza.* Conform lui Hegel, creștinismul trece în evoluția sa de la catolicism și protestantism la filosofie, de la viziunea revelației la constatare și la cunoaștere. Prin mijlocirea filosofiei trebuie să se ajungă la o formă superioară a religiei, prin care contrariile se compensează reciproc, anulându-se. Mijlocirea trebuie gândită în sensul că noua idee preia viața ca întreg, *luând în considerare* toate opozițiile și contradicțiile definitive cu ajutorul conceptului de *Aufhebung,* care are mai multe sensuri, presupunând *anularea* lor, *depășirea* lor la un nivel superior și totodată *menținerea* lor, ridicarea lor la statutul de unitate vie.

În așa numitul *Frankfurter Systemfragment* (datat 14 septembrie 1800), care nu reprezintă, ce-i drept, încă un sistem, schițând însă cadrul mai larg de instituire a unuia, nu mai regăsim elanul poetic al limbii, înaripat de Hölderlin. Frazele lungi, cu respirație greoaie, lasă să se întrezărească un intens efort intelectual. Chiar dacă metoda dialectică nu este aici încă propriu-zis expusă, Hegel se gândește deja dialectic la istoria evoluției în sensul unei unificări, a unei sinteze și integrări la nivel superior (Aufhebung)[31]. Frazele de încheiere anticipează deja ceea ce Hegel avea să spună mai târziu despre rolul individului în istorie: *Fiecare individ în parte este o verigă în lanțul necesității absolute care transformă lumea. Fiecare individ în parte poate să-și supună o porțiune mai mare din acest lanț numai dacă își dă seama de direcția marii necesități, învățând să rostească prin această cunoaștere cuvintele vrăjite care să-i facă vizibilă forma. Această cunoaștere, întreaga energie a suferinței și a conflictului care a stăpânit câteva mii de ani lumea și toate formele ei de cristalizare pot fi integrate și depășite totodată numai prin filosofie.*[32]

Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că în așa-numitele sale scrieri teologice timpurii Hegel s-a ocupat pe larg de problemele filosofiei statului. Interesul său politic, care nu s-a stins niciodată, a pus din nou stăpânire pe el la Frankfurt. «Hegel venise din casa părintească, situată într-un oraș rezidențial, într-un idilic centru universitar; de la o aristocrație patriarhală de castă din Berna, el a ajuns acum într-un oraș al aristocrației financiare mercantile.»[33] Hegel își scotea citate din ziarele englezești, pentru că voia să cunoască *relațiile de dobândire și posesiune* din Anglia; urmărea cuvântările din Parlament privitoare la «taxa săracilor», reforma dreptului funciar prusac, și critica aspru sistemul pedepselor de atunci. Rosenkranz relatează că începând din august 1798 Hegel a studiat cât se poate de serios teo-

ria dreptului și a virtuții a lui Kant, precum și «Metafizica moravurilor». Dorea să nu lase nimic neînțeles, nimic nelămurit... Își propusese încă de pe acum să reunească legalitatea dreptului pozitiv și moralitatea interiorității, care se știe prin ea însăși bună ori rea, într-un concept superior, pe care în aceste comentarii îl numea de multe ori pur și simplu «viață», mai târziu însă «moralitate». A protestat împotriva dezmembrării omului în cazuistica ce a luat naștere prin absolutismul simțului datoriei.»[34] Hegel a criticat mai ales concepția lui Kant despre relația dintre stat și biserică, rezumată de acesta prin vorbele: «Ambele, statul și biserica, trebuie să se lase reciproc în pace, neavând nimic în comun.» Hegel în schimb se întreba dacă și în ce măsură este posibilă o astfel de separare, dezvoltându-și, pe baza principiului întregului, determinarea celor două instituții și ajungând la concluzia, caracteristică pentru el, că *omul nu poate fi divizat între stat și biserică* și că *e imposibil să separi biserica de stat.*

Pe 15 ianuarie 1799, pe când era adâncit în lucru, a primit o scrisoare de la sora sa: «Tata a murit noaptea trecută, cu puțin înainte de ora 12, liniștit și blând, nu sunt în stare să-ți scriu mai multe. Domnul să mă aibă în pază! A ta, Christiane.»[35]

Pentru a rezolva succesiunea (mama murise deja cu 15 ani înainte), Hegel pleacă pe 5 martie la Stuttgart, de unde se întoarce după împărțirea moștenirii cu partea sa, care se ridica la 3 154 guldeni, 24 kreuzer și 4 pfenigi, la Frankfurt pe 28 martie 1799. Aflându-se în posesia acestei mici averi, la care se adăugau economiile sale, Hegel se gândește să renunțe la slujba de profesor particular, pregătindu-și cariera academică.

ANII PETRECUȚI LA JENA

Pe atunci, Jena era capitala filosofiei germane, iar Weimar cea a poeziei. În afară de Schiller, la cumpăna veacului, au mai predat la Jena Fichte, August Wilhelm și Friedrich von Schlegel, Fries, Krause, Schad și Schelling.

În 1798 tânărul Schelling fusese chemat la Universitatea din Jena prin intermediul lui Goethe. Din 1795 schimbul de scrisori dintre cei doi prieteni cunoscuse o pauză mai lungă; tacit, relația se schimbase oarecum, și anume în conștiința lui Hegel. Dar Schelling era acum

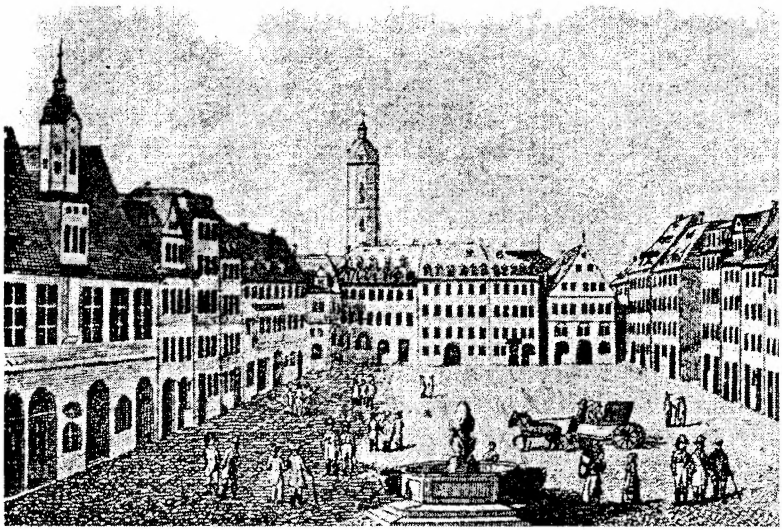

Jena: piața, în jur de 1820

singurul care mai putea face ceva pentru Hegel. Pe 2 noiembrie 1800 Hegel scrie la Frankfurt: *Cred, dragă Schelling, că o despărțire de câțiva ani nu ar trebui să împiedice o rugăminte particulară. Ți-aș cere să mă ajuți cu câteva adrese din Bamberg unde aș putea sta câtva timp. Deoarece sunt, în sfârșit, în stare să îmi schimb modul de viață, m-am hotărât să nu-mi iau pentru o vreme nici o slujbă, dedicându-mă lucrărilor și studiilor începute. Înainte de a îndrăzni să particip la întâlnirile literare de la Jena, aș vrea să mă întăresc printr-o ședere într-o altă localitate. Am ales Bamberg și pentru că am sperat că acolo voi da de tine; aud că te-ai întors la Jena, iar eu la Bamberg nu cunosc pe nimeni și nici nu știu de unde mi-aș putea face rost de o adresă... caut alimente la prețuri convenabile, bere bună, având în vedere starea organismului meu, și câțiva cunoscuți; în rest – aș prefera un oraș catolic unui oraș protestant; aș vrea să văd odată de aproape această religie...*

Ți-am urmărit cu admirație și bucurie măreața evoluție; nu mă voi referi la ea cu umilință și nici nu voi încerca să-ți atrag atenția asupra propriilor mele realizări; voi folosi o formulă intermediară, spunându-ți că sper să ne regăsim ca prieteni. În formarea mea științifică, ce a pornit de la nevoile subordonate ale omului, a trebuit să fiu împins înainte către știință, idealul adolescenței a trebuit să se transforme

într-o formă de reflexie, într-un sistem; mă întreb acum, când mai sunt încă ocupat cu acest lucru, ce cale de întoarcere există pentru a interveni asupra vieții omului.. Dintre toți oamenii din jurul meu, tu ești singurul pe care vreau să-l am prieten și pentru impactul asupra lumii exterioare; căci văd că tu ai cuprins omul în mod pur, altfel spus cu tot cugetul și fără vanitate. Gândindu-mă la mine, nădăjduiesc că vei recunoaște strădaniile mele dezinteresate, chiar dacă sfera lor va fi fiind mai joasă, și le vei putea atribui o valoare.[36]

Schelling l-a sfătuit pe prietenul său să vină cât mai degrabă la Jena și să locuiască pentru o vreme la el. La începutul anului 1801, Hegel a dat curs invitației, apucându-se îndată de lucru. În următorii șase ani de activitate a publicat cu o viteză uimitoare, comparativ cu felul său lent de a fi, o serie de scrieri mai mari și mai mici ce aveau să pună bazele prestigiului său. «Fiind total necunoscut ca literat și intrând brusc într-o lume în care activitatea literară era generală, el trebuia să se pronunțe măcar cu aproximație cu privire la poziția pe care urma să o adopte.«[37]

În câteva luni el și-a redactat prima scriere filosofică: *Diferența dintre sistemul filosofic al lui Fichte și cel al lui Schelling.* Această scriere a fost provocată de ștergerea diferențelor dintre cele două sisteme, datorată lui Karl Leonhard Rheinhold, care le considera identice. Hegel recunoștea filosofia lui Fichte ca o *nepieritoare operă măiastră a speculației*, care nu se poate însă impune ca sistem pentru că Fichte nu atinge *nici conceptul de natură și nici pe cel al moralității și al culturii estetice.* În ciuda aderării sale entuziaste la filosofia naturii și a spiritului a lui Schelling, Hegel atrăgea atenția în mod prudent și asupra lipsurilor ei, punând alături propria sa concepție filosofică.

Spre sfârșitul semestrului de vară Hegel a depus la facultate o dizertație scrisă la început în germană și rezumată apoi în latină: *De orbitis planetarum,* care consta în esență dintr-o critică a metodei Kepler-Newton a științelor naturii. La cea de a treizeci și una aniversare, pe 27 august 1801, a avut loc examenul de docență, în urma căruia i-a fost atribuită Venia legendi.

Începând cu semestrul de iarnă 1801/1802 Hegel ținea cursuri în calitate de docent în fața a douăzeci-treizeci de auditori în medie, având câte o prelegere publică și una privată «contra sumei de trei taleri», câte patru ore pe săptămână. În primul semestru cursul său de *Logică și metafizică* nu a atras decât unsprezece studenți; mai târziu, el a predat dreptul natural «ex dictatis», la fel și matematica,

anunțând pentru semestrul de vară 1803 că va expune un sistem al întregii filosofii și făcând de mai multe ori (în semestrul de iarnă 1803/1804 și în semestrul de iarnă 1804/1805) referiri la *Manualul enciclopediei filosofice,* care trebuia să apară în următoarele săptămâni ori în cursul semestrului, lucru care însă nu s-a mai întâmplat. Ieșite din comun erau prelegerile lui Hegel despre istoria filosofiei (1805), care arată faptul că el lua în considerare, de la bun început, evoluția istorică a conștiinței filosofice ca un moment determinant al sistemului aflat în devenire.

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling. Desen de G. Klotz

Lui Hegel nu i-a fost ușor să se impună. În afară de el, mai țineau cursuri alți doisprezece profesori, dintre care șase erau docenți. Despre Schelling se spune că ar fi fost copleșitor. «El îmbina siguranța cu ușurința retorică. În plus, auditoriul era cucerit de nimbul unui revoluționar al filosofiei, pe care Schelling îl emana permanent prin felul său de a fi genial neglijent, în mod nedefinit elegant... din contră, maniera simplă a lui Hegel făcea o evidentă notă discordantă. Expunerea sa era cea a unui om care, făcând complet abstracție de sine, se orienta numai asupra chestiunii, nefiind, ce-i drept, nicidecum lipsit de o expresie adecvată, însă nebucurându-se de darul oratoriei. Fără precauție în privința elegantei oratorice, întotdeauna la obiect... Hegel știa să-i cucerească pe studenți prin intensitatea speculațiilor sale. Vocea sa semăna cu ochiul său. Acesta era mare, dar întors spre interior, iar privirea strălucind frânt avea cea mai adâncă idealitate, care poseda o forță de cucerire cu efect instantaneu în exterior. Această voce era puțin cam largă, fără sonoritate, dar dincolo de această aparență obișnuită răzbătea acea însuflețire înaltă care producea puterea cunoașterii și care mișca pe toată lu-

mea în clipele în care geniul omenirii din el îi vrăjea pe ascultători. Seriozitatea trăsăturilor sale nobile avea ceva care, dacă nu te îngrozea, măcar te ținea departe, dar blândețea și prietenia expresiei aveau darul să cucerească și să apropie. Un zâmbet ciudat dezvăluia cea mai pură bunăvoință, sugerând însă totodată ceva dur, chiar tăios, dureros ori mai degrabă ironic».[38]

În semestrul de vară 1806, Hegel avea ore după amiaza de la 3 la 4 și de la 5 la 6. Odată s-a întâmplat să doarmă puțin după masă, trezindu-se la bătăile ceasului și crezând că e timpul să meargă la cursuri. S-a grăbit să intre în sala de curs, unde studenții îl așteptau pe profesorul de teologie Augusti, care avea ore de la 2 la 3. Hegel și-a început prelegerea, concentrându-se atât de mult încât nu a observat multă vreme intervenția unui student care încerca să îi atragă atenția asupra faptului că era abia ora 2. Între timp sosise însă Augusti, care, auzind pe cineva vorbind după ușă, a recunoscut vocea lui Hegel și s-a retras, crezând că a întârziat cu o oră. Când, la ora 3, au apărut studenții lui Hegel, care aflaseră de încurcătură, Hegel și-a început prelegerea cu vorbele: *Domnilor, dintre experiențele conștiinței despre sine însăși, prima este adevărul ori mai degrabă neadevărul certitudinii senzoriale. Aici rămăsesem, iar ora trecută am trăit o experiență deosebită în acest sens.*[39]

Prin firea sa sociabilă, Hegel și-a făcut mulți prieteni la Jena. Era un oaspete bine văzut, vesel și sociabil în casa lui Frommann, a lui Knebel și a lui Seebeck. După cât se pare, i-a invitat la rându-i pe prieteni acasă la el. Din corespondența sa regulată făceau parte comenzile sale de vinuri către frații Ramann din Erfurt. În iulie 1803 el scria: *V-aș ruga să-mi mai livrați o vadră de Pontak, dar țin ca acest lucru să se întâmple cât mai repede posibil, astfel încât vinul să fie pe drum în timpul nopții, deoarece cu vremea de acum ziua el ar avea de suferit; vedeți să fie de bună calitate, deoarece găsesc că vinurile dumneavoastră sunt de o calitate superioară față de altele care au același preț, iar eu consider că prin vânzarea pe care v-o fac și prin corectitudinea cu care plătesc merit o calitate pe măsură; în acest sens, mă adresez dumneavoastră pentru o vadră de 26 taleri.*[40]

În afara de Schelling mai trăiau la Jena și alți compatrioți ai lui Hegel, mai ales Friedrich Immanuel Niethammer, care se trăgea din Beilstein, fiind, dintre toți prietenii lui Hegel, de bună seamă cel mai credincios și mai săritor. Fiind profesor de filosofie, scosese împreună cu Fichte «Jurnalul filosofic», unde apăruseră acele scrieri care au

dus la acuzarea lui Fichte de «ateism» și la urmărirea sa. În 1803, Niethammer a intrat în slujba Bavariei, devenind la Würzburg profesor la «Secția de cunoștințe necesare formării învățătorilor religioși», cum s-a numit pentru un timp Facultatea Teologică în limbajul universității nou organizate. Mai târziu, el a plecat la Bamberg în calitate de consilier al direcției landului, îndeplinind apoi onorabila funcție de inspector general al școlilor din München.

După cum scrie Goethe, în urma disputei ateismului și demiterii lui Fichte atmosfera era apăsată. Schlegel și Tieck părăsiseră Jena, Novalis murise, Schiller plecase la Weimar, Fichte la Berlin, Hufeland, Paulus și Schelling au dat în 1803 curs unei chemări la Würzburg. După plecarea lui Schelling, activitatea comună la «Jurnal critic al filosofiei», întemeiat de cei doi prieteni, a încetat. Schelling a început să scoată o nouă publicație, «Revista de fizică speculativă», astfel încât «Jurnalul» apărea acum aproape ca operă exclusivă a lui Hegel. El scria într-adevăr majoritatea articolelor, unul dintre acestea fiind intitulat *Despre esența criticii filosofice.* În această lucrare, el combătea ideile eronate ale unora care fixau diferitele filosofii una lângă cealaltă, uitând că filosofia este una singură, pronunțându-se totodată împotriva viciului originalității gândirii și al nivelării speculațiilor prin false popularizări. Pe lângă scrierile cu un conținut politic, trebuie scoasă în evidență în special lucrarea intitulată *Glauben und Wissen oder die Religionsphilosophie der Subjektivität* (A crede și a ști sau filosofia religioasă a subiectivității), deoarece ea se ocupă într-un mod pătrunzător de filosofia lui Kant, Fichte și Jacobi, chiar dacă perspectiva este unilaterală. Hegel considera că în «filosofia reflecției» rațiunea are, la cei trei reprezentanți amintiți, *numai orientarea către empiric,* rămânându-se, tocmai prin combaterea finitului, în sfera acestuia. *Filosofia lui Kant și a lui Fichte s-a ridicat la concept, nu însă și la idee... astfel încât această filosofie nu-și poate propune să-l cunoască pe Dumnezeu, ci ceea ce numim omul. Acest om și omenirea reprezintă preocuparea ei absolută și anume ca mărginire fixă, de nesurmontat, a rațiunii, și nu ca un reflex al unei frumuseți veșnice, ca un focar spiritual al universului, ci ca o senzorialitate absolută, care posedă însă capacitatea credinței de a se mai spoi pe ici, pe colo, cu o esență suprasenzorială, străină de ea. Ca și când arta, limitată la a portretiza, și-ar afla idealul prin faptul că ar mai aduce în ochiul unui chip comun o nostalgie, în gura sa un zâmbet melancolic, nefiindu-i însă permis să-i reprezinte pe zeii ridicați deasupra nostalgiei și melan-*

coliei (ca și când reprezentarea unor imagini veșnice ar fi posibilă numai cu prețul pierderii a ceea ce este omenesc): astfel, filosofia nu trebuie să reprezinte ideea omului, ci abstractul omenirii empirice, amestecate cu limitarea, purtând nemișcat înfipt în ea țărușul opoziției absolute și împodobindu-se totodată cu nuanța superficială a suprasenzorialului, dându-și seama de limitarea ei în domeniul senzorial (fie că-și analizează această noțiune abstractă, fie că o lasă deoparte în cel mai mișcător și artistic mod), trimițând în credința la o sferă superioară.

Dar adevărul nu poate fi ocolit printr-o astfel de sfântă mărginire, care continuă să existe; căci adevărata sanctificare ar trebui să o distrugă.[41]

Între timp Hegel începuse să atragă atenția. În anul 1804, «Mineralogische Societät» l-a numit în unanimitate asesor, iar «Naturforschende Gesellschaft Westphalens» (Societatea de cercetare a naturii din Westfalia) l-a primit în calitate de membru titular; trei ani mai târziu el a devenit membru de onoare la «Societatea de fizică din Heidelberg». Când, în jurul anului 1804, se punea problema numirii lui Fries ca profesor titular, Hegel i-a scris pe 24 februarie 1824 lui Goethe la Ministerul din Weimar: *Aflând că unii dintre colegii mei sunt puși în fața onorantei perspective de a deveni profesori de filosofie, îndrăznesc, fiind cel mai în vârstă docent de filosofie de aici, să o las pe Excelența dumneavoastră să aprecieze dacă nu trebuie să mă tem că strădaniile mele de a profesa după puterile mele la această universitate vor fi limitate prin acest acord dat de cele mai înalte autorități... Știu prea bine că aceste circumstanțe necesită o completare prin bunăvoința Excelenței voastre... dar mai știu la fel de bine că prea înalții mei protectori îmi vor impulsiona strădaniile dacă vor binevoi să se gândească la mine măcar prin a nu mă situa în urma altora.*[42]

Exact la un an după aceasta el a fost numit profesor, iar peste însă un an i s-a atribuit o leafă anuală de 100 de taleri, lucru pe care Goethe i-l comunica într-o scrisoare prietenoasă. Remunerația era mică, pe măsura țării, ale cărei resurse financiare se epuizaseră. «Vă rog, dragă domnule Doctor, să priviți aceasta măcar ca pe o dovadă a faptului că nu am încetat nicicând să acționez în tăcere în folosul dumneavoastră», îi scria Goethe. «Mi-aș fi dorit să vă pot anunța o sumă mai mare; dar în astfel de cazuri perspectivele sunt bune, de vreme ce începutul a fost făcut.»[43]

În iarna 1805/1806 Hegel s-a hotărât să treacă la îndelung plănuita și de multe ori promisa publicare a lucrării sale. Cartea trebuia să fie tipărită la librarul Goebhardt din Bamberg și să conțină, într-o primă parte, o introducere și Logica. Scriind lucrarea, Hegel a extins introducerea, dându-i titlul: *Fenomenologia spiritului*. Opera era punctul culminant al evoluției filosofice a lui Hegel, iar toate celelalte scrieri, făcându-se abstracție de propria lor importanță, nu reprezintă decât o expunere amănunțită, mai rigid structurată și o aprofundare sistematică a celor expuse în *Fenomenologia spiritului*.[44]

Fusese stabilit prețul de 18 guldeni pentru o coală, urmând ca plata onorariului să se facă atunci când jumătate din operă avea să fie tipărită. Dar când oare poate fi «pe jumătate gata» o operă aflată încă sub condei! Hegel își făcuse un principiu din a da la tipar un manuscris abia în momentul în care și ultima literă fusese așternută pe hârtie. Editorul a redus cifra din contract, de o mie de exemplare, la șapte sute cincizeci, refuzând orice plată până când nu va avea manuscrisul complet. Hegel se afla în mari dificultăți financiare și a apelat la prietenul său Niethammer din Bamberg. Aceasta s-a pus cu generozitate garant, promițând că va cumpăra întregul tiraj și 12 guldeni pentru fiecare exemplar dacă Hegel nu avea să predea manuscrisul până la 18 octombrie 1806, ceea ce l-a determinat pe editor să achite onorariul pentru 24 de coli. Hegel i-a mulțumit prietenului în scrisoarea din 8 octombrie 1806: *Ce mult mă bucură faptul că ați rezolvat această problemă atât de încurcată, și ce mult vă sunt îndatorat... Nu aș putea exprima dimensiunile recunoștinței mele pentru prietenia dumneavoastră decât descriindu-vă cât de perplex m-a lăsat această chestiune. Să sperăm că ea va fi dusă cu bine până la capăt; aveți aici jumătate din manuscris, vineri o veți primi pe cealaltă, după care eu voi fi făcut ceea ce era de făcut din partea mea. Dacă o parte s-ar pierde, m-aș găsi însă într-o situație fără ieșire; cu greu aș putea s-o refac, iar în acest caz, opera nu ar mai putea să apară deloc anul acesta.*[45]

Grijile lui Hegel în legătură cu pierderea manuscrisului nu erau lipsite de temei. Napoleon se afla în fața zidurilor orașului Jena. Pe 13 octombrie 1806, aceasta a fost cucerit, iar Hegel îi scria lui Niethammer, *în ziua în care Jena a fost ocupată de francezi și împăratul Napoleon a trecut de zidurile ei,* următoarele fraze care au ajuns celebre, denotând admirația lui Hegel pentru *indivizii de importanță istorică mondială: Pe împărat – acest suflet universal – l-am văzut traversând orașul călare spre a ieși în recunoaștere; e într-adevăr o*

Friedrich Immanuel Niethammer. Siluetă decupată

senzație stranie să vezi un astfel de individ, care, concentrat fiind asupra unui punct, stă în sa, cuprinzând lumea și stăpânind-o... Doar acest bărbat extraordinar, pe care nu se poate să nu-l admiri, este în stare de asemenea progrese de joi până luni.[46]

Soldații au început să prade, iar Hegel a trebuit să suporte o vreme starea de teroare, stând în locuința sa. Când era cât pe-aci să o pățească, a observat la pieptul unui caporal Crucea Legiunii de onoare și i-a spus acestuia că speră din partea unui om ce a avut parte de așa o onoare că va ști să se poate onorabil cu un învățat german, la care hoarda s-a liniștit, preferând să consume câteva sticle de vin. Dar în cele din urmă Hegel a trebuit totuși să se refugieze; și-a pus în buzunar ultimele pagini pregătite pentru Bamberg, lăsând tot restul în seama destinului și adăpostindu-se în casa profesorului Gabler, unde trăsese un ofițer superior. Hegel a locuit acolo într-o odaie studențească goală, iar atunci când s-a întors în locuința sa a trebuit să constate că hârtiile sale fuseseră *puse în dezordine de parcă ar fi fost bilete de loterie,* astfel încât nu găsea nici măcar strictul necesar pentru a scrie o scrisoare.

Se găsea din nou în mari dificultăți financiare. Îngrijorat, Goethe le-a scris prietenilor din Jena, inclusiv lui Hegel, și l-a însărcinat pe Knebel să-i dea lui Hegel «până la zece taleri». Pe 20 octombrie, Hegel a putut transmite restul manuscrisului, pe care îl terminase «sub loviturile de tun ale bătăliei de la Jena», după cum se spune în mod pompos în diferitele lucrări de istoria filosofiei. Condițiile de viață ale lui Hegel impuneau acum luarea unei decizii. Mica sa avere se risipise de mult, iar veniturile adunate prin scrieri, prelegeri și leafă erau mult prea mici pentru a se putea trăi din ele. Universitatea se afla în regres, iar Hegel, care începea să fie sătul de starea de provizorat și de situația de mic subchiriaș, tânjea după o schimbare, astfel

încât a apelat din nou la Schelling, care se bucura de multă cinste la München: *Îmi îndreptasem... de câtva timp privirile și speranțele încoace și încolo; dar toată lumea pare a fi convinsă că oricine se pricepe mai mult sau mai puțin la filosofie, ori mai bine spus, știind că nici o știință și nici o facultate nu poate exista fără ea, simțind totodată că ele nu conțin nimic filosofic și cu toate acestea au reușit să se afirme, ei cred că filosofia constă de fapt din acest nimic. Aflându-te mai aproape de sursă, poate afli mai exact ce anume se intenționează pe acolo* (în Bavaria), *putând totodată aprecia dacă mi s-ar putea deschide unele perspective. Apelez la prietenia ta pentru a obține vești, sfaturi, chiar ajutor. Pentru mine ar fi în cel mai înalt grad de dorit să-mi fac o situație relativ sigură.*[47]

Schelling l-a asigurat imediat de «prietenia adâncă și de nestrămutat» ce i-o purta, informându-l că la Landshut (unde viitoarea Universitate din München fusese mutată de la Ingolstadt) ar fi nevoie de un filosof, dar exprimându-și regretul că nu îi era posibil să intervină în favoarea prietenului și recomandându-i să-i trimită Ministrului Conte Montgelas opera sa, anunțată pentru Paștele anului 1807. «Ce trebuie să ia naștere când îți vei mai lăsa răgazul să rodești! Îți doresc în continuare să ai parte de o situație liniștită și de tihna necesară realizării unei opere atât de temeinice și parcă atemporale.»[48]

La timpul potrivit, de la Niethammer a sosit oferta de a prelua redacția publicației «Bamberger Zeitung». Nu era, ce-i drept, întocmai ceea ce își dorise Hegel, dar în afară de motivul deja expus el mai avea unul pentru a se asigura de obținerea unor venituri stabile. Pe 5 februarie 1807, soția gazdei sale de la Jena îi născuse un fiu nelegitim, despre care vom mai relata pe parcurs. Astfel el răspunde fără ezitări pe 20 februarie 1807 că este hotărât să accepte oferta. *Această treabă mă va interesa, deoarece, după cum știți, urmăresc contextul mondial.* Singura condiție pe care o pun este ca *acest angajament să nu presupună un termen stabilit în mod ferm. Chiar dumneavoastră v-ați referit recent la acest aspect. Nu sunt complet lipsit de speranță în privința unei invitații oficiale la Heidelberg ori măcar a apariției acolo a unui jurnal, a cărui redacție aș putea să o preiau, fapt de pe urma căruia munca mea ar avea fără îndoială mai mult de câștigat decât prin postul de redactor la Bamberger Zeitung – făcând abstracție de relațiile în care m-aș afla atunci cu Universitatea.*[49]

Pentru moment însă invitația la Heidelberg nu a sosit; până la Paștele anului 1808 Hegel mai era considerat profesor al Universității

de la Jena, aflat în concediu, și își primea în continuare leafa. Când ziarul a început să aducă venituri regulate, el putea conta la Bamberg pe 1300 guldeni anual, având astfel posibilitatea să-și ducă zilele. Curând însă a început să ofteze sub *jugul ziarului,* simțindu-se într-o *galeră a ziarului* și având pe deasupra de suportat cenzura bavareză a presei! După numai câteva săptămâni îi scria lui Niethammer, care devenise între timp inspector general al școlilor și un membru de seamă al «Secției de Instituții Publice de Învățământ și Educație» din München: *Această muncă nu poate fi privită ca o situație stabilă.* Și de această dată prietenul l-a ajutat cu o recomandare: «Ce ați spune», îi scria el într-o scrisoare ce însoțea un «cadou culinar» din partea soției sale, «dacă v-aș propune pentru funcția de rector al unui gimnaziu?»[50]

RECTOR DE GIMNAZIU LA NÜRNBERG

Prin planul de reformă conceput de Niethammer, «Reguli generale pentru organizarea instituțiilor publice de învățământ», situația școlilor din Bavaria a fost în sfârșit reglementată în anul 1808. Baza învățământului gimnazial o constituia în continuare studiul limbilor vechi și al literaturii. În cele patru clase superioare, elevii trebuiau să fie inițiați în filosofie, școlile umaniste având prevăzute un «studiu speculativ al ideilor», iar gimnaziile reale «un studiu contemplativ al ideilor». Pe cât posibil, rectorul unui gimnaziu trebuia să fie un filosof care să țină lecții de filosofie și religie.

Niethammer nu era sigur dacă Hegel nu se va simți jignit de postul de rector al gimnaziului din Nürnberg, privindu-l ca pe o degradare. Hegel însă era cât se poate de satisfăcut de perspectiva de a avea din nou un angajament stabil după perioada petrecută la Bamberg, fiind astfel *din nou pus în legătură cu știința în mod profesional.*

Pe 15 noiembrie 1808 a urmat numirea, autorizată de «Majestatea Sa, Suveranul Bavariei», care hotăra: «Profesorul Hegel din Bamberg este numit în funcția de rector al gimnaziului și profesor al științelor filosofice pregătitoare la acest gimnaziu. El își va lua în primire noile funcții administrative de îndată ce inspectoratul școlar îi va da indicațiile de rigoare. Comisarul general al regelui pentru regiunea Pegnitz. Thürheim.»[51]

Funcția sa la Ägidiengymnasium i-a adus pentru început multe necazuri. Ca profesor, Hegel primea numai 900 de guldeni anual, ca rector 100 de guldeni și locuință, ceea ce administratorul interpreta însă în felul următor: 100 de guldeni sau locuință. Hegel s-a plâns în legătură cu acest fapt la Niethammer, scriindu-i: *În acest caz trebuie să recunosc că aș renunța la postul de rector.*[52] Situația financiară era atât de prost reglementată încât existau mereu plăți restante, întâmplându-se ca Hegel să ajungă în situația de a nu se mai putea întreține. – Nu avea om de serviciu, nu avea copist și nici fonduri pentru materiale de scris, iar o librărie a școlii vindea manualele mai scump decât librarii particulari. În cele din urmă, a făcut rost de bani pentru a spoi sălile de curs, nu însă și locuința de serviciu; de 50 de ani nici o încăpere nu mai fusese zugrăvită. Atât la Ägidiengymnasium, cât și la Sebaldusschule și la Lorenzschule, toaletele lipseau cu desăvârșire, astfel încât elevii erau nevoiți să apeleze la casele de prin vecinătăți.

Ca pedagog, Hegel a obținut rezultate remarcabile; nu trebuie uitat faptul că, fiind vreme de opt ani dascăl particular, profesoratul nu-i era străin. Rosenkranz are dreptate afirmând că e ușor să spui «că acest Pegas speculativ ar fi nimerit din nevoie în funcția de la gimnaziu, mulțumindu-se cu ea numai în lipsa unui post la Universitate». Ce-i drept, Hegel considera situația ca fiind provizorie, sperând mereu că va fi chemat la Tübingen, la Heidelberg, la Berlin ori în Olanda. Deocamdată însă se dedica satisfăcut și nu lipsit de o bucurie lăuntrică treburilor școlii, după cum o arată scrisorile sale. Funcția de rector presupunea în mod explicit obligația de a ține ore de filosofie. Hegel era lipsit de orice falsă genialitate și nu se considera prea bun pentru a se ocupa de mintea simplă a unui tânăr. Din contră, lăsa impresia că activitatea de la gimnaziu îl ajuta să dobândească o mai mare claritate, reprimându-și cu spirit pedagogic orice divagații romantice și nuanțări pseudomistice, care nu-i fuseseră total străine înainte. Convingerea sa din ce în ce mai intensă că filosofia poate fi învățată, precum și înmulțirea conceptelor proprii în raționamentele sale filosofice par a fi fost un rod al anilor de gimnaziu.[53]

Când Hegel a candidat în 1816 din nou pentru un post la Jena, el îi scria lui Frommann: *După câte am auzit, prima mea încercare de a ține cursuri acolo a creat o prejudecată împotriva mea. Ce-i drept, eram un începător, nu dobândisem încă o claritate izvorâtă din lucru și eram legat în prelegerea orală de litera manualului. Experiența de aproape*

opt ani la gimnaziu, unde te afli mereu prins în noianul discuțiilor cu ascultătorii, fiind nevoit să te exprimi clar spre a fi înțeles, mi-a dat de atunci o libertate desăvârșită.

De altfel Hegel considera că ar fi mai bine ca filosofia să nu fie predată deloc la gimnaziu, pe de o parte pentru că viitorii studenți credeau de multe ori că înțelepciunea lumii poate fi însușită prin simpla audiere a unor cursuri de filosofie, filosofându-se oricum mai mult decât îndeajuns în vremea gimnaziului, pe de altă parte din cauza culturii filosofice deficitare a multor profesori, ale căror ore stârneau mai degrabă aversiunea decât interesul pentru filosofie.

Plasticitatea metaforică, uneori grosolană, umplea de viață cursurile sale. Iată ce exemplu dădea Hegel pentru cei ce suferă de halucinații: Unul crede *că atunci când urinează inundă un întreg oraș; un altul crede că ar fi un grăunte de orz pe care îl vor mânca găinile; un al treilea crede că are picioare de sticlă, un clopoțel în trup, etc.*[54] Cine crede însă că Hegel și-ar fi pregătit filosofia concretă pentru uzul școlar va fi surprins de următoarele expuneri trecute de el în *Referatul întocmit cu privire la învățământul filosofic* în 1812: *În privința cursurilor de filosofie în gimnaziu, forma abstractă reprezintă chestiunea principală. Tineretul trebuie întâi să uite să privească și să asculte, el trebuie îndepărtat de reprezentările concrete și tras înapoi în noaptea lăuntrică a sufletului, învățând să vadă pe acest tărâm, să fixeze și să deosebească determinările. Apoi, învești să gândești abstract prin gândirea abstractă. Poți să începi de la senzorial, de la concret, progresând prin analiză până la obținerea abstractului, apucând astfel – după câte se pare – calea aflată în firea lucrurilor și urcând de la ceea ce este mai simplu la ceea ce este mai greu. Ori poți începe chiar de la noțiunea abstractă, luându-o, învățând-o și făcând-o inteligibilă în și pentru sine. În primul rând, în ceea ce privește compararea acestor căi, prima este fără îndoială mai în firea lucrurilor, fiind însă de aceea calea neștiințifică... În al doilea rând, este o eroare totală să consideri mai ușoară acea cale începută la senzorialul concret și mergând mai departe către idee. Din contră, e mai grea; după cum e mai ușor să rostești și să citești elementele limbajului sonor, literele luate în parte, decât cuvintele întregi. – Fiind mai simplu, abstractul este mai ușor de cuprins. Prezența concret-senzorială trebuie oricum îndepărtată; așadar, nu are sens să o mai acceptăm în continuare, de vreme ce oricum trebuie să fie dată la o parte, nefăcând altceva decât să distragă.*[55]